

GÖKSEL DİNLER KADINA NASIL BAKIYOR

Meriç VELİDEDEOĞLU(*)

Göksel dinler ya da kitaplı dinler, başka bir deyişle de "vahy dinleri kadına nasıl bakıyor" başlıklı bir yazıda, bu dinlerin kadın için ayrı bir görüşleri, ayrı bir yaklaşımları ve kadına özgü tutumları olduğunu önceden vurgulamış oluyoruz. Dolayısıyla yapılması gereken, bu öngörünün üç vahy dininin kitaplarında nasıl yer aldığını sergilemektir sanırım.

Gerek tarihsel sıralama, gerekse kaynak olma dikkate alındığında ilkin Musa dininin, sonra hıristiyanlığın, daha sonra da müslümanlığın kutsal kitaplarından örnekler aktarılacaktır.

Aktarmalara geçmeden önce, üç dinde de ortak olan kimi özellikleri belirtmenin gereğine inanıyorum. Her üç dinde de Tanrı'dan gelen iletiyi alıp bunu halkına ulaştıran bir elçinin, yani bir peygamberin varlığı ve bu iletilerin toplandığı kutsal bir kitabın oluşması temel noktalardır. Ayrıca, Tanrı'dan gelen bu "vahy"ler yalnızca insanla Tanrı arasındaki tinsel ilişkileri düzenlemekle kalmaz; insanla insan arasındaki nesnel ilişkileri, daha açık bir anlatımla, insanın günlük yaşamını en ince ayrıntılarına örneğin, mutfağından yatak odasına dek uzanarak düzenler. Bu tutum, kutsal kitaplarda belirtilen kadınlara özgü yaklaşımın, ilkelerin, yaptırımların boyutlarının ne olduğunu kavramamıza ışık tutar.

Az önce söylendiği gibi tarihsel sırayı izlersek, ilk önce Musa dininin kutsal kitabı **Ahdi Atik**'ten başlamak gerekir. Ahdi Atik, "eski antlaşma" demektir. Ahid'den yani antlaşmadan kastedilen, İsrailoğullarıyla Tanrı'nın yaptığı anlaşmadır. Bu kutsal kitap 39 bölümden, daha doğrusu, 39 kitaptan oluşur. İlk 5 kitaba "pentatek" ya da "Musa'nın Beş Kitabı" denir ve bunları Tanrı'nın Musa'ya yazdırdığı kabul edilir. Yaygın adı ise, İbranicede "yasa" anlamına gelen "tora" sözcüğünden türetilen Arapça "Tevrat"tır. Geri kalan

---

(*) Araştırmacı-yazar.

34 kitabın içinde peygamber Davut'a indirilen "Zebur" ve Peygamber Kral Süleyman'ın "Vaiz ve Meselleri" adlı kitapları da yer alır.

Konuşma sürecinde aktarılacak örnekler genelde Tevrat'tandır. Yeri geldikçe Süleyman'ın Meselleri'nden de alıntılara başvurulacaktır. Bütün bu alıntılar, elden geldiğince, yanından uzak tutularak aktarılmaya çalışılacaktır.

Şimdi Tevrat'ın, "Tekvin, yani "Doğuş" adı verilen birinci kitabına bakalım. İlk satır: **"Allah, başlangıçta gökleri ve yeri yarattı"** tümcesinden oluşur. Bu anlatım evrenin oluşumunun sonuçlandığı altıncı güne dek sürer, altıncı güne gelince. Tanrı: **"Suretimizde, benzeyişimize göre insan yapalım"** der. Yaratıcının bu isteği bu sözü ilk bakışta insanda, her iki cinsi de eş koşullarda biçimlendireceği izlenimini uyandırır. Oysa bilindiği gibi önce: **"Allah yerin toprağından adamı yaptı ve onun burnuna hayat nefesini üfledi; Adem yaşayan can oldu. Ve Râb Allah Adem'de bir bahçe dikti ve yaptığı adamı oraya koydu"**. Evet böyle diyor ilk kitabın ikinci bölümünün 7 ve 8 inci ayetleri.

Görüldüğü gibi kadın henüz ortalarda yoktur. Tanrı "Adem adını verdiği bu ilk insanla söyleşiye başlar, ona bahçedeki ağaçların meyvalarından biri dışında hepsinden yararlanabileceğini bildirir. Meyvası Adem'e yasaklanan **"iyiliği ve kötülüğü bilme ağacı"**dır.

Günler böyle geçerken Adem'in canı sıkılmaya başlar. Tanrı: **"Adem'in yalnız olması iyi değildir"** der, ayrıca ona bir **"yardımcı"** gerektiğine de karar verir ve bunu: **"Kendisine (Adem'e) uygun bir yardımcı yapacağım"** diyerek bildirir.

Böylece, Tanrı'nın Adem'in yalnız yaşamasını sakıncalı bulması, ayrıca ona bir yardımcı gerektiğine karar vermesi, kadının yaratılış nedenini oluşturacaktır. Öte yandan, Tanrı'nın Adem için düşündüğü ve uyguladığı: **"suretimizde, benzeyişimize göre"** yaratma kadın için uygulanmaz. İlkin Adem'e yardımcısını kendi bulmasına izin verilir. Tanrı yarattığı her türden hayvana ad vermesi için onları Adem'e getirir. Adem, bu yaratıkları bir yandan adlandırırken bir yandan da gözden geçirir, onların arasından kendine yardımcı arar. Bu durum, **"Adem bütün sığırlara ve göklerin kuşlarına ve her kır hayvanına ad koydu, fakat Adem için kendine uygun yardımcı bulunamadı"** tümcesiyle Tekvim'in 2/20 ayetinde belirtilir. Demek ki, artık kadının yaratılma zamanı gelmiştir. Bunun için Tanrı, Adem'i derin bir uykuya daldırır, usulca kaburga kemiklerinden birini alır, yerini etle kapatır, gerisi şu tümce ile bitirilir: **"Ve Allah Adem'den aldığı kaburga kemiğinden bir kadın yaptı ve onu Adem'e getirdi."** Adem nasıl bütün hayvanlara ad koşmuşsa, kadının adını da şöylece koyar: **"Ve Adem dedi: Şimdi bu benim**

kemiklerimden kemik ve etimden ettir; buna Nisa denilecek, çünkü o, insandan alındı."

Tanrı bütün canlıları türlerine, cinslerine göre dişi ile erkeğini ayrı ayrı, birbirlerinden bağımsız olarak nasıl yarattığını Tekvin'de belirtir. Ne var ki bu birbirinden bağımsız, ayrı ayrı yaratılmayı Tanrı insanın dışısı için benimsememiştir. Bu durum kadına "bir ayrıcalık tanınması" gibi yorumlanamaz. Çünkü böyle bir tutum kadının yaratılma nedeni olan "Ademi yalnızlıktan kurtarma ve ona yardımcı olma" biçimindeki Tanrı isteğini görmezlikten gelmek olur. "Yardımcının" belirmesi, doğal olarak, onun bir üste, bir buyurgana bağlılığını da getirir. Hele astın üstten türemesi bu bağımlılığı büsbütün pekiştirip arttıracaktır.

İşte bu üç dinde, kadının yaşamının ve toplumsal konumunun belirlenip açıklanmasının temelini oluşturan iki olgudan birincisi, kadının bu yaratılış amacı ile bu yaratılış biçimidir. İkincisi ise "ilk günah" olarak sergilenen olaydır. Bunun da oluş ve gidişini yine Musa'nın birinci kitabı Tekvin'den izleyelim. Adem ile Nisa, Aden bahesinde "iyilik ve kötülüğü bilme ağacı"na dokunmadan yaşamlarını sürdürürlerken, "kur hayvanlarının en hilekârı olan yılan" Nisa'ya bu ağacın meyvasından yemesini önerir ve: "ondan yediğiniz gün gözleriniz açılacak, iyiyi ve kötüyü bilerek Allah gibi olacaksınız" der. Bu öneriyi dinleyen kadının davranışını Tekvin'den okuyalım: "ağacın meyvasından aldı, yedi ve kendisiyle beraber kocasına da verdi, o da yedi. İkisinin de gözleri açıldı ve kendilerinin çıplak olduklarını bildiler."

Yılanın erkeğe değil de kadına yaklaşıp onu kandırması, daha doğrusu, Tanrı'nın neden kadının kandırılmasını uygun gördüğü sorusunu, çağımız düşünürlerinden **Bertrand Russel'in**: "Tanrı'nın nedeni belli olmayan seçimi" yanıtıyla geçiştirmek pek kolay olmasa gerek. Olayın devamını yine Tekvin'den okuyalım: Çıplaklığının ayırımına varan Adem, Tanrı'dan gizlenirken, birden onun sesini işitir: "Neredesin? Çıplak olduğunu sana kim bildirdi? Ondan yeme diye sana emrettiğim ağaçtan yedin mi?" Adem'in kendini temize çıkarmak isteyen yanıtı: "Yanıma verdiğin kadın o ağaçtan bana verdi ve yedim" biçimindedir. Tanrı bu yanıtı aldıktan sonra, yaratığından bu yana ilk kez kadına yönelir ve seslenir: "Bu yaptığın nedir?"

Anlaşılabacağı gibi Tanrı'nın kadınla ilk konuşması bir hesap sormadır. Arkadan da hemen şu ceza gelir: "Zahmetini ve gebeliğinin zahmetini ziyadesiyle çoğaltacağım; ağır ile evlat doğuracaksın; ve arzun kocana olacak, o da sana hakim olacaktır." Adem'e de ceza vardır. Tanrı ona da şöyle der: "Toprak senin yüzünden lânetli oldu, ömrünün bütün günlerinde zahmetle ondan yiyeceksin (...) toprağa dönünceye kadar ahn teriyle ondan ekmek yiyeceksin."

Verilen cezaların içerikleri her iki cinsin de görevlerini, belirleyici niteliktedir; erkek dışarda çalışıp eve ekmek getirecek, kadın içeride, evde kalacak, ağrı çekerek doğuracak, çocuğunu büyütecek ve erkeğin egemenliğinde olacaktır. Bu, günümüze kadar uzanan geleneksel işbölümünün ya-zya dökülmüş en eski belgesidir.

Öte yandan Tanrı, kadına verdiği ceza ile bir bakıma yaratma eylemini artık ona bırakmaktadır. Böylece doğum olayı bu yönden kutsallığını korumakta, ancak, suç işlemiş kadına ceza unsuru olabilmesi için "ağrı ve ziyadesiyle zahmeti" de beraberinde getirmekte, kadını eve bağlamakta ve kocasına da bağımlı kılmaktadır.

Aden bahçesinden Tanrı tarafından kovulan Adem, ikinci bir adlandırma ile kadının adını "Havva koyar. Bunu "çünkü bütün yaşayanların anası oldu" diyerek açıklar. Yeryüzündeki insanlar Tekvim'e göre Adem ile Havva'nın üçüncü oğulları Şit'ten türerler. İşte Adem'den başlayarak 27. kuşakta yeryüzüne gelen Musa peygamberin, bilindiği gibi, Sina dağında Tanrı ile buluşmasıyla, Musevi halkının yasaları yani şeriatı oluşturulur. Bu şeriatın tüm toplumu ilgilendiren kuralları dışında, yalnızca kadın kullara ait olan yaptırımlara geçmeden önce, Tevrat'ta yer alan kimi olaylarda, kadına ait değerlendirmeleri aktarmak istiyorum.

Bütün Tevrat metinlerinde ayrıca verdiğimiz örneklerde de görüldüğü gibi, Tanrı erkek kullarıyla pekçok kez konuştuğu halde yalnız iki kadın kulluna birer defa hitap eder. Bunlar Havva ve İbrahim peygamberin eşi Sârâ'dır. Havva ile olduğu gibi, Tanrı'nın Sârâ ile konuşması da yine bir hesap sorma, bir tür azarlamadır. Ayrıca Tanrı erkek kullarından birçoğunu –peygamber olmayanları da– kutsadığı "mübarek kıldığı" halde, bir tek kadını, yalnız Sârâ'yı kutsar. Nitekim Tufan'dan Nuh Peygamber ve oğulları eşleriyle birlikte kurtulurlar ama, Tanrı'nın kutsadıkları yalnız Nuh ile oğulları olur.

• Ayrıca İbrahim peygamberin karısı Sârâ'yı kullanarak varsıllaşması da ilginçtir. İbrahim peygamber eşi eli birlikte gittiği ülkelerde onu kardeşi olarak bildirir. Güzel bir kadın olan Sârâ o ülkelerin efendisine sunulur. Böyle bir olayın Mısır'da geçmesini Tevrat'tan okuyalım: "İbrahim Mısır'a girdiği zaman Mısırlılar Sârâ'nın çok güzel olduğunu gördüler ve kadın Firavunun sarayına alındı. Sârâ'dan memnun kalan Firavunun küftü ile İbrahim'in koyunları sığırları ve cariyeleri oldu."

• Cariye almak İbrahim peygamberden sonra artık gelenekleşir. Erkekler eşleriyle birlikte cariye de edinirler. Hele kısır kadınların kendi genç yardımcı kadınlarını kocalarına sunmalarını, Tekvin'de belirtildiği gibi Tanrı onları çocuk sahibi ederek ödüllendirir. Böylece erkeğin çok eşliliğinin Tanrı tarafından onaylandığı belirtilir).

● İbrahim peygamberin oğlu İshak'tan başlayarak yerli halktan, yerli topluluktan biriyle evlenmek, İsrail kavminin kız, erkek tüm üyeleri için Tanrı'nın onaylamadığı bir durumdur. Nitekim Yakup Peygamberin kızı Dina, Kenanlı yani yerli halktan biriyle evlenince, erkek kardeşlerinden Levi ile Simeon bir hile ile onun kocasını öldürüp kız kardeşlerini çekip geri alırlar. Oysa daha sonra Simeon'un kendisi de Kenanlı bir kadın alır, ondan bir oğlu olur. Dina'ya uygulanan cezanın Simeon için sözü bile edilmez.

● Yasaların, buyrukların cezaların uygulanmasında payına düşeni ka-bullenen kadın, kimi zaman hiç hesaba katılmayabilir. Örneğin Mısır'a gi-den İsrailoğulları'nın sayısını Musa: "**Bütün canlar 70 idi**" diye, daha sonra Mısır'dan ayrılanları da: "**Bütün sayılanlar altı yüz bin kişi idiler**" biçiminde bildirir. Sayılan bu canlar arasında kadınlara yer yoktur. Yalnızca erkek canlar sayıya girerler.

● Musa'nın özel yaşamında ise iki kadın vardır. İlk Midyan kâhininin kızı ile evlenir, ondan iki oğlu olur. Daha sonra kavmini Mısır'dan, Kenan ülkesine, Şeria'ya yani bugünkü Ürdün'e götürürken yolunda Habeş'li bir kadınla ilişki kurar. Musa'nın erkek kardeşi **Harun**, özellikle kız kardeşi **Miryam** bu evliliğe karşı koyarlar, Kavmindeki kullar için uygun görülme-yeni Musa'nın da yapmaması gerektiğini ileri süren bu asi iki kardeşten, Ha-run'a nedense ceza gelmez de, Miryam'a gelir, Tanrı ona cüzzam illetini ve-rir. Miryam'ın bu protestosu, Tevrat'ta haksızlığa karşı bir kadının yaptığı ilk ve tek karşı koymadır.

Bunun dışında yine bir adaletsizliğin düzeltilmesi için kadınlar tarafın-dan yapılan bir başvuru da vardır.

● İsrailoğullarından bir kavmin başkanı ölmüş, erkek çocuğu olmadığı için, tüm mirası kutsal yasa gereği, şeriat gereği kızlarına değil de ölenin er-kek kardeşlerine bırakılmıştı. Beş kız kardeş bu haksızlığa dayanamayıp, iti-raz ederler ve Musa'ya başvururlar. Sonucu **Tevrat'tan okuyalım: "Ve Musa onların davasını Rabbin önüne götürdü. Ve Rab, Musa'ya söyleyip dedi: Tiselofad'ın kızları haklıdır; mutlaka onlara babalarının kardeşleri ara-sında mülk olarak miras vereceksin ve babalarının mirasını kendilerine geçireceksin. Ve İsrailoğullarına da söyleyip diyeceksin: Eğer bir adam ölürse ve onun oğlu yoksa o zaman mirasını onun kızına geçireceksiniz."**

Evet, bu kez başkaldıran kadın cezalandırılmamış, ama "haksızlık törpü-lenerek yasallaştırılmıştır.

Tevrat'tan aktarılan bu olaylarda kadının ikinci sınıf bir kul olarak ka-bul edildiği görülmektedir. Genelde bu görüşün kaynağını konuşmanın başında belirtildiği gibi kadının oluş nedeni, yaratılış biçimi ile işlediği ilk gün-nahın oluşturduğu ileri sürülür. Musevi şeriatının kadına özgü yasalarında

da aynı temele dayanan bakış açısının egemen olduğu bildirilir. İşte bu yasalardan birkaçı:

- Tanrı'ya ödenecek adak, O'nun insana biçtiği kıymete göredir. Erkek için elli şekel ağırlığında, kadın için otuz şekel ağırlığında gümüşdür.

- Bir adamın üzerine kıskançlık gelir, karısını kıskanırsa, kocası onu hemen kâhine götürür. Kadın bütün kavmin önünde lanetlenen acı suyu içecektir, suçluluk belirtileri görülürse kavmin arasında lanetli olacak, ceza görecektir. Erkek için böyle bir kural yoktur.

- Bir adam bir kadınla evlendiği zaman, kadın onun gözünde lütuf bulmazsa, kocası boş kağıda yazacak ve onun eline verecek ve onu evinden gönderecektir.

- Bir adam evlendiği kadında "kızlık nişanlarının işaretlerinin bulunmadığını ispatlarsa o zaman genç kadını babasının evinin kapısının önüne çıkaracaklar, şehrin adamları onu taşlayarak öldürecekler.

- Bir kadının Tanrı'ya ettiği "nefsini bağlayan yeminini" geri alması veya sürdürmesi kızken babasının, evliyken kocasının onayına bağlıdır. Baba ve koca yemini isterse sürdürürler, isterse bozabilirler.

- Bir adam ölürse ve onun oğlu yoksa ancak o zaman mirası kızına verilebilir.

- Yılda üç kez Tanrı adına bayram yapılacak ve yalnız erkekler yılda üç kez Tanrı'nın önünde görünecektir.

- Kadın her adet görmesinde 7 gün murdardır. Bu süreç içinde toplum içine karışamaz.

- Bir kadının cinsiyetinden doğan rahatsızlığından dolayı akıntılı durumu varsa, murdardır, iyileşene dek toplumun içine çıkamaz.

- Bir kadın erkek çocuk doğurursa 33 gün süreyle tüm toplumsal etkinliklerden uzak kalır.

- Bir kadın kız çocuk doğurursa 66 gün süreyle tüm toplumsal etkinliklerden uzak kalır.

Böylece her kadının bir yıl içinde 84 gün, yeni yılın dörtte birinde toplumsal yaşamla bağlantısı kesilir. Doğum yaptığı yıllarda oğlan olursa toplam 117 günü, kız olursa toplam 150 günü (hemen hemen yılın yarısını) kaplayan bir süre, tavminin etkinliklerine karışamaz. Kadının kız çocuğu doğurduğundan yasaklı günlerinin sayısının, erkek çocuğuna göre 2 kat fazla olmasının nedenini sorarsak alınacak yanıt: "Tanrı'nın seçimi" olacaktır.

İlk vahy dininin kitabından oldukça geniş alıntılarla sergilediğimiz kadına özgü bu tutum ve yaptırımlar, öteki iki din, yani hristiyanlık ve müslümanlık için de önemlidir. Çünkü, Batılı müsteşrikler, doğu bilimcileri, dinsel tarih uzmanları, kısacası bilim çevreleri hristiyanlıkla müslümanlığın, Musa dininin bir türevi olduğunu, her ikisinin de bu dinden kaynaklandığını belirtirler. Bu görüşü, özellikle İslâm kaynakları, kendi yorumlarına göre belirtip benimser; sırası geldiğinde bu konuya kısaca değinilecektir. İkinci kitaplı din olan Hristiyanlığın doğuş günlerinde, Kudüs'te, Filistin'de, Şeria'da ağır yaşam koşulları altındaki insanlar, özellikle kadınlar umutsuzluk içindeydiler. İnançların çözüldüğü, gevşediği bu dönemde, bölgenin yaygın dini müseviliğin kadınlara yüklediği ağır yaptırımlar, bunların getirdiği sorunlar artık altından kalkılması güç bir yük olmuştu. İsa, kadınlar için daha bir tek söz bile söylemeden, kadınlar onda, kendileri için bir umut ışığı aramaya başladılar. Ayrıca İsa'nın annesi Meryem de onlar gibi bir kadındı. Tanrı'nın bir kadına ayrıcalık tanıması, onu ödüllendirmesi, yığınların ardından gittiği Mesih'in (kurtarıcının) anası olması, başka bir deyişle, bir kadının Tanrı katında kutsallaştırılması, acı çeken, ezilen kadınlar için ayrı bir umut kıvılcıymıydı. Nitekim daha sonra hristiyan şeriatı belirlendiğinde, Tanrı yasağını çığneyen Havva yerine, inancıyla insanı kurtaran, inanç dolu **Meryem** benimsenecektir.

İlk günlerde, İsa'nın dolaştığı yerlerde, yollarda kadınlar büyük bir sessizlik içinde onu uzaktan izlerler., gerektiğinde içleri sevgi, saygı ile dolu olarak hizmetlerini görürlerdi. İncil yazıcıları Matta, Markos, Luka, Yuhanna kaleme aldıkları İncil'lerde kadınların bu bağlılığını yer yer anlatırlar.

Kadınların inançla, tutkuyla ardından gittikleri İsa'nın yeni dini, onlara ne gibi bir kurtuluş umudu vaat ediyordu?

Bu soruya yanıt vermeden önce hristiyanlığın kutsal kitabı "**Ahdi Cedid**" (yeni Anlaşma)'nın niteliğinden söz edilecek olursa bu kutsal kitabın ayrı ayrı yazılmış dört İncil'den ve İsa'nın havarilerinden Aziz Paul'un mektuplarından oluştuğunu söyleyebiliriz. İsa'dan sonra hristiyanlığı yayan bir bakıma biçimlendiren Aziz Paul'dür. Onun, Suriye, Irak, Anadolu, Yunanistan ve Makedonya kentlerinin halklarına yazdığı mektuplarda hristiyanlığın kimi ilkelerinin belirip, biçimlendiği görülür. Biraz önce sorulan soruya yanıt bu dört İncil'den ve mektuplardan yapılan aktarmalarla sergilenmeye çalışılacaktır.

Konuşmanın ilk bölümünde belirtildiği gibi, Musa şeriatının temel dayanaklarından birini, kadın erkek eşitsizliği oluşturuyor ve bu durum tür-lü kural ve yaptırımlarla kuvvetlendiriliyordu. Yeni dinin bu konuda ortaya koyacağı düzen ne olabilirdi? Bunu Musa dininin koyu yandaşları olan Ferisiler de merak ediyorlardı. Bu yüzden İsa'yı adım adım izliyorlar, konuşma-

larını dinliyorlar, sonra sorularla onu sık sık sınıyorlardı. Örneğin: zina durumunda yakaladıkları bir kadını İsa'ya getirip: "**Bu gibilerin taşlanması Musa şeriatı bize emretmiştir sen ne dersin?**" diye sorarlar. İsa'nın verdiği yanıt, insanları yöneltmek istediği sevgi, hoşgörü anlayışına uygundur. Şöyle der İsa: "**Kadının üstüne sizden günahsız olan önce taş atsın**". Bu öneri Ferisilerin kadını bırakıp gitmelerine neden olur. İsa da yalnız kalan kadına: "Ben de sana hükmetmem, git, bundan sonra da günah işleme" der.

Böylece bir kadının zina gerekçesiyle taşlanıp öldürmesini buyuran Musa yasasının yaptırımını kaldırmış olur.

İsa, dağda yaptığı ünlü konuşmasında ise: "Kim zinadan başka bir sebeple karısını boşar ve başkasıyla evlenirse zina eder" diyerek yine Musa şeriatının "Kadın kocasının gözünde lütf bulmazsa, (koca) onun için boş kağıdını yazacak ve onun eline verecek ve onu evinden gönderecektir" kuralını geçersiz kılar.

Yine eski şeriatın kadının biyolojik yapısından kaynaklanan durumu dolayısıyla, onu kimi kez 150 günlük bir süreyle toplumdan dışlayan yaptırımını İsa, böyle durumda olan bir kadının kendine yaklaşmasına, dokunmasına izin vererek, geçersiz kılar.

İsa, kısa süren peygamberlik döneminde kadınlara getirdiği bu önemli kazanımlardan başka, onlara dinsel yaşamda bir rol üstlenebilme yolunu da açar. Bu durum kadına Musa şeriatında görülmeyen yeni yaşam biçimleri getirecektir. Bunu İncil'den aktarılan bir örnekle belirtelim: İsa yolculuklarından birinde, Marta adlı bir kadının evine konuk olur. Marta'nın kız kardeşi Meryem, İsa'nın ayaklarının dibinde oturup sürekli onu dinler; bu yüzden evin bütün işleri Marta'ya kalır. O da bu duruma isyan eder, İsa'ya gelip kardeşinin kendisine yardımcı olması için Meryem'i uyarmasını ister. Oysa İsa: "Meryem kendinden alınmayacak olan iyi payı seçmiştir" diyerek kendini dine adanmış kadını korur.

Bu olay gelecekte yaşamla inancı eş tutan kadınların ortaya çıkacağıının ilk belirtisidir. Nitekim çileciliğin öncüsü kadınlar olmuş, rahibeler keşişlerden önce ortaya çıkmıştır.

Ne var ki, kadınların gerek toplumsal konumları, gerekse dinsel yaşamlarıyla ilgili bu düzenlemeler, kadın erkek eşitsizliğini ortadan kaldırmıyordu. Hıristiyan şeriatı da, Havva'nın yaratılış nedenini, yaratılış biçimini, ilk günahı, olduğu gibi Musa dininden alıyor, kadının konumunu belirlemeyi bunlara dayandırıyordu.

Ahdi Cedit'e yer alan Aziz Paul'un mektuplarındaki kadın ile ilgili bölümler, cinsel eşitsizliğin bu yeni dinde de nasıl sürdüğünü gösterir. Mektuplardan aktarılacak alıntılar bunu bütünüyle ortaya koyacaktır.

Korent halkına yazdığı mektupta ermiş Paul şöyle der:

"Bilmenizi isterim ki, her erkeğin başı Mesih, her kadının başı erkektir. Erkek Allah'ın sureti ve izzeti, kadın erkeğin izzetidir. Çünkü erkek kadından değil, fakat kadın erkektendir, çünkü erkek kadın için değil, fakat kadın erkek için yaratıldı.

Koloseli kenti halkına yolladığı mektubun bir yerinde de: "Ey kadınlar, Rab'be layık olduğu üzere kocalarınıza tabi olun" diye belirtir.

Roma'da tutuklanıp konduğu hapishaneden öğrencisi ve ardılı olarak gördüğü Efes piskoposu Limetosa'ya yazdığı ve ötekiler gibi Ahdi Cedit'te yer alan mektupda da: "Kadın tam bir tabiyetle (bağımlılıkla) sessiz olarak öğrensin. Fakat kadının öğretmesine ve erkeğe hakim olmasına izin vermem, ancak sükutta olsun. Çünkü önce Adem, sonra Havva yaratıldı; ve Adem aldanmadı, fakat kadın aldandı, suça düştü (...) çocuk doğurması ile kurtulacaktır. (...) Eğer kadın ev halkına bakmazsa, imanı inkâr etmiştir ve **imansızdan daha fenadır**" kesinlemesini getirir Aziz Paul.

Diğer bir mektubunda da: "Kadınlar kocalarını seven, çocuklarını seven, temkinli, iffetli, evde çalışan, kocalarına tabi olmak üzere terbiye edilecekler"dir diye yazar.

Ayrıca kadınların bildirilen bu görevlerine bir yenisi daha eklenir. Bu görevin başlangıcı İsa'nın gezilerinde konuk olduğu bir evde ev sahibi kadının onun ayaklarını değerli bir yağla yağlaması meshetmesidir. Bu olay İncil'de (Luka) şöyle geçer: Kadın İsa'nın "... ayaklarını ağlayarak gözyaşlarıyla ıslatmaya başlatı ve saçlarıyla sildi ve onları öptü, yağladı". Aziz Paul bunu kadınların yapmaları gereken görevleri arasına yerleştirir; kilise topluluğuna alınacak kadınların "Eğer çocuklarını büyütmüş, eğer misafir kabul etmiş, eğer mukaddeslerin ayaklarını yıkamışlarsa" ancak kayıtlarının gerçeklebileceğini bildirir.

"Tanrıyı bütün yüreğinizle seviniz" diyen İsa, bu ilkenin hemen ardından, "insanların, komşularını ve birbirlerini sevmelerini de istemişti. Bu insan sevgisinin kadın-erkek ilişkilerindeki anlamı, Aziz Paul tarafından şöyle yorumlanıp biçimlendirilir: "Ey erkekler (...) Mesih'in kiliseyi sevdiği gibi karılarınızı sevin. Böylece kocalar kendi eşlerini, kendi bedenleri gibi sevmeye borçludurlar. Kendi karısını seven, kendini sever."

Kadın erkekten yaratıldığına göre Aziz Paul'un bu yorumunu haklı görmek gerekir. Evet, Ahdi Cedit'ten aktarılan bu alıntılar, bazı kazanımları olmakla birlikte, kadının hıristiyan şeriatında da "İkinci sınıf kul" sayıldığını, "çocuk doğurma, evde çalışma, erkeğin buyruğunda olma" yine kadının görev ve yükümlülükleri olarak kaldığını gösterir. Bir düşünürün dediği gibi:

"Kadına yalnızca konumunun yükümlülükleri verilmiş, hakları verilmemiştir."

Ayrıca İsa'nın, "sevgi"yi hep öne sürmesine karşın, onun ardındanı kilisenin, yöneticilerinin bu ilkeyi kadından hep esirgedikleri uzak tuttıkları görülür. Örneğin, dördüncü yüzyılda, hıristiyanlığın yayılıp tutunduğunda, dönemin ünlü din adamı, İskendireye Patriği aracılığı ile bu ayırım tarihe geçecek biçimde sergilenir.

İskenderiye'de yaşayan ama, hıristiyanlığı reddeden ve dünyanın ilk bilim kadını olan matematiçi ve düşünür **Hypatia** bu tutumun ilk hedefi olur. Ünlü Patrik Kirilyus, onu, hıristiyanlarla paganlar arasındaki sürtüşmenin tek nedeni olarak gösterir. Oysa Hypatia'nın babası Theo da bir bilgindir, o da hıristiyanlığı reddetmiştir. Ama Hypatia'nın kadın olması hedef seçilmesi için yeterliydi. Sokakta arabasından indirilen Hypatia'nın üstündekiler çıkarılır, kentin sokaklarında çırılçıplak dolaştırılır, sonunda kiliseye götürülerek orada paramparça edilir.

Günümüzde de din adamlarının artık böyle bir eylemin başını çekmediklerini düşünürsek yanılırız. 1970'lerde Türkiye'de, Konya'da "şeriat isteriz" diyerek yürüyen kalabalığın önünde yer alan mahalle imamı, şeriat düşmanı olarak genelevde çalışan bir kadını gösterir. Konya'da şeriatın uygulanmamasının nedeni artık bu kadındır. Evden kuvvet zoruyla çıkarılan kadın çırılçıplak Konya sokaklarında dolaştırılır. Hypatia'dan bunca yüzyıl sonra, yine aynı görüşün egemen olup süregitmesi insanlık açısından elbet çok düşündürücüdür.

Evet, şimdi sıra geldi İslam'a.

Son vahy dini olan islamın kutsal kitabı olan **Kuran**'da kadın için belirlenenleri aktarmadan önce, kimi saptamaların anımsatılması gereğine inanıyorum. Konuşmanın başlarında söylenildiği gibi, Musa dininin, müslümanlığa da kaynak oluşturduğu ileriye sürülür. Bu bakımdan her iki dindeki ortak yaptırımlar arasında sünnet zorunluğu, domuz eti yasağı, ölmüş hayvanın murdar oluşu, hayvan kurban etme, adak hayvanının sağlıklı olması zorunluğu, recm, yani zina yapan kadının taşlanarak öldürülmesi, kazancın ve malın zekatının verilmesi, erkeğin kadını boşaması gibi örnekler sayılabilir. Bu görüş islam kaynaklarında da onay görür. Çünkü **Kuran** önceki dinlerin kitaplarını **Tevrat**'ı, **İncil**'i, hatta yalnız ilahilerden oluşan **Davut**'un kitabı **Zebur**'u da kabul eder, onaylar. **Kuran**'ın pek çok suresinde bu belirtilir. Örneğin **Al-i İmran** suresinde bu konu "**Kendinden önceki kitapları doğrulayan Hak Kitabı'nı sana indirdi. Daha önce inananlara yol gösterici olarak Tevrat ve İncil'i de indirmişti**" biçiminde yer alır. Ayrıca **Nisa** suresindeki "**Tevratı doğrulayan Kuran'a inanın**" ayetiyle de pekiştirilir.

Yine bir başka genel saptamayı da dikkate almak konumuz için oldukça önemlidir. Kuran'ın ayetleri, anlaşılması bakımından iki türdür. Kimi ayetler dış anlama, lafza bağlıdır. Yani olduğu gibi anlaşılıp anlamlandırılırlar. Bu ayetlerin ne dediğini 7 den 70'e herkes kolaylıkla anlar. Başka bir anlatımla, bunların anlaşılabilmesi için hiç bir zaman yorum gerekmez. Bunların dışındaki ayetler ise gizli bir derinliği yani "batını" olan ayetlerdir. İşte bu gibi ayetlerin derinliğine varabilmek için bunları yorumlamak zorunluğudur. Çünkü bu ayetleri toplum düzeyinin üstünde olan okumuş, daha akıllı alim kişiler anlayabilir.

Kuran'da bu durumu açıklayan pek çok ayet vardır. Bu açıklayıcı ayetlerden biri de Ali İmran suresinde yer almıştır, konu bu ayette şöyle belirtilir: **"Onun (Kuranın) bir kısmı, manası apaçık ayetlerdir. Bunlar kitabın temelidir. Diğer kısmı da çeşitli manalara benzerlik gösterirler. Bunları ancak yüksek akıl sahibi olanlar düşünür ve anlarlar."**

İşte kadınla ilgili, kadına özgü tüm ayetler bu "manası apaçık ayetler" içinde yer alır. Bunu biraz daha açıklamak için örnek vermek gerekirse şöyle diyebiliriz: Rib'a, günümüzün söyleyişle "Faiz" kesinlikle yasaklanmıştır İslamda. Oysa temeli faiz alıp, faiz vermeye dayanan bankacılık, şeriatla yönetilen İslam ülkelerinde de ister istemez, yani çağın zorunluğu olarak kurulup işlemeye başlayınca, faize bir yorum getirilip, "Kâr payı" denerek, yeni bir "hilei şer" ile durum kurtarılıp, kotarılmıştır. Ama Nisa suresindeki: **"Erkeğin hissesi kızın hissesinin iki katıdır"** düzenlemesiyle mirası paylaştıran ayet, Nisa suresinin inmesinden bu yana, yani 1400 yıldır hiç bir yoruma uğramadan uygulanmaktadır İslamda.

Kadınla ilgili ayetlerin "Temel Ayetler" olduğunu gözden kaçırmadan bunların içeriklerinin önceki iki dinle ortak yanlarına bakalım. Genelde İsa'nın, Musa şeriatında yaptığı değişikliklerin çoğu Kuran'da yer almaz. Bunlar ilk biçimleriyle, yani Tevrat'ta belirttikleri gibi geçerlidirler. Örneğin, boşanma, yani, erkeğin kadına boş kağıdının vermesiyle gerçekleşmesi İslamda da aynen yer alır.

• Birden çok kadın alma durumu Tevrat'ta: "Eğer erkek kendisine bir kadın daha alırsa, evvelkinin nafakasını, esvabını, karılık hakkını eksiltmeyecektir" biçiminde koşullarıyla birlikte belirtilir. Bu konu Kuran'da da: "Beğendiğiniz hoşunuza giden başka kadınlardan iki, üç veya dört kadın alın. Fakat bunların arasında adaletsizlik yapmaktan korkarsanız o vakit bir eşle, yahut sahibi bulunduğunuz cariyelerle yetinin" biçiminde Nisa suresinin üçüncü ayetiyle düzenlenmiştir. Görüldüğü gibi koşulları yerine getirmeyen erkeğe "tek eş" önerilmiştir, ancak yedekte cariyelerin olduğu unutulmamalıdır: Cariye kurumu, Musa dinindeki geniş uygulamasıyla aynen İslamda da yürürlükte.

● İlk şeriatla, kadınların doğal yapılarıyla ilgili fizyolojik durumlarına dayandırılan kısıtlamalar, müslümanlıkta hafifletilmiş olarak sürer. Kadınların bu özel durumu Kuran'ın birçok suresinde yer alır. Örneğin **Bakara** suresinde **"Ey Muhammed! Sana kadınların aybaşı halini de sorarlar. De ki: Bu onlara bir ezadır"** biçiminde belirtilirken bu durum kadınlara takdir edilen bir ceza gibi görülür.

● Kadının erkekten yaratıldığı inancı islamda da: **"Ey insanlar sizi tek candan yaratan, ondan eşini var eden"** ayetinde belirtildiği gibi sürer. Hıristiyanlığın getirdiği inanç dolu, kocasının buyruğu altında, ona bağımlı kadın islam şeriatınca da onaylanır. **"Tahrim"** suresinde belirtildiği gibi **"Kendini Allah'a veren, inanmış itaatli, tövbekar, ibadet eden, oruç tutan"** kadınlar yeğlenir. Bu nitelikler arasında **"kocanın sözünden dışarı çıkmamak"** büyük önem taşır. Aksini yapan kadına, Tanrısal ceza olarak, Tevrat'ta yer alan, kocası **Lut**'un sözünü dinlemeyen karısının **"tuzdan direk haline gelmesi"**, Kuran'da örnek olarak gösterilir. İnancı uğruna her şeyi göze alan, **"Beni Firavun'dan ve onun yaptıklarından kurtar; beni bu zalim milletten kurtar"** diyen Firavun'un karısının örnek alınması istenir. Namusuna düşkün kadın için de **"İrzimi korumuş olan İmran kızı Meryem bir misaldir"** diye örneklendirilir.

● Ayrıca birden çok kadınla evliliğin getirdiği sorunlar ve bu sorunları yaratan kadınların nasıl cezalandırılacağı yine **Tahrim** suresinde belirtilir: **"Eğer her ikinizde (Ayşe ve Hafsa) Allah'a tövbe ederseniz suçta kayan gönülleriniz düzelmiş olur. Fakat peygamberin aleyhinde birbirinize arka verirsiniz, hiç şüphe yok ki, Allah bizzat onun yardımcısıdır."**

● Musa ve İsa dininde açıkça belirtilen erkeğin üstünlüğü, İslamda da sürer. Bunu Kuran'da apaçık söyleyen ayetlere gelince: **Erkekler kadınlardan üstündür. Çünkü Allah onları birçok şeylerle kadınlardan üstün kılmıştır.** (Nisa Suresi) **"Erkeklerin kadınlardan bir üstün dereceleri vardır. Aranızdaki üstünlüğü unutmayın"** (Bakara Suresi) **"Peygamberleri bir melek olarak yaratsaydık yine bir erkek şeklinde yaratırdık"** (Enâm Suresi).

Bütün bu ortak belirlemelerin dışında, yalnızca Kuran'da yer alan kimi değerlendirme ve düzenlemelere gelince, örnek olarak **"Kadınlarınız sizin evlat yetiştiren tarlanızdır. Tarlanıza dilediğiniz gibi girin ve istikbal için hazırlıklı bulunun"** (Bakara). **"Serkeşliğinden yıldığınız kadınlara önce öğüt verin, sonra yataklarında yalnız bırakın, yine fayda etmezse dövün"** (Nisa) biçimindeki yaptırımları içeren ayetler verilebilir.

Öte yandan **"Talak-ı Selâse"** yani "üç boş ol" ile karısını boşayan bir erkeğin aynı kadınla evlenebilmesi için, kadının başka bir erkekle bir araya gelmesi koşulu getirilmiştir. Nisa suresinde bu yaptırımın tüm ayrıntıları belirtilir. Demek ki eşini üç kez boşayarak hata işlediğini anlayıp pişman olan

erkeğin hatasının cezasını Prof. Muammer Aksoy'un deyimiyle "kadın vücuduyla ödeyecektir". Ama islam şeriatının kadın erkek eşitsizliğini sergileyen en uç ilkesi kuşkusuz Bakara Suresi'nin "Bir erkek yerine iki kadının tanıklığının" geçerliliğın buyuran 282. ayetidir.

Bu üç dinin şeriatında yer alan kadına özgü yaptırımların, değerlendirmelerin, kadını ikinci sınıf yurttaştan başka, ikinci sınıf kul durumuna getirdiği görülmektedir. Bu durumun kaynağını kadının işlediği ilk suça bağlayan açıklamaların yanında daha sonraki yüzyıllarda Marksist öğretinin getirdiği açıklamalar da yer aldı. Bu konuda uğraş veren Klara Zetkin'in görüşlerini aktarmadan önce, "Ahdî Atik"ın 20. kitabından bir alıntı yapmak istiyorum:

"Kadın erkeğine kötülükle değil
Hayatının bütün günlerince iyilikle öder
Yün ve keten arar
Ve elleriyle istekle işler
Tüccar gemileri gibidir,
Ekmeğini uzaktan getirir.
Henüz gece iken kalkar
Bir tarla almayı düşünür ve onu satın alır
Ellerinin kazancı ile bağ diker
Ticaretin iyi olduğunu tadar
Ve avuçları iğ tutar,
Kendine halılar yapar ve satar,
Ve tüccara kuşaklar verir;
Ve yarınki güne güler
Tembellik ekmeğini yemez."

Bu dizeler aile içi ev ekonomisinin sanki bir tanımındır. Bu ekonominin işgücünün yaratıcısı yalnızca kadındır. Kadının dar, sınırlı bir alanda, evinde; ailenin yaşamsal bütün ihtiyaçlarını üretmesini Clara Zetkin, Engels'e dayanarak "sömürünün ilk ve en eski biçimlerinden biri" olarak yorumlar.

Bu üç dinden sonucu olan islam dininin kadına bakış açısı, Atatürk Devriminin temellerinden olan laiklik ilkesiyle değişmiş ve yine bu ilke sayesinde oluşan çağdaş islam, tüm engellemelere karşın, öteki islam ülkeleri için de "evrensel bir model" oluşturmuştur.